

Opole, 17.12.2021 r.

dr hab. Rafał Riedel, prof. UO
Instytut Nauk o Polityce i Administracji
Wydział Nauk o Polityce i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Opolski

Recenzja rozprawy doktorskiej

Autor: mgr Monika Szynol

Tytuł: „Współpraca rozwojowa w polityce zagranicznej Polski w latach 1989-2020”

Praca napisana pod kierunkiem naukowym prof. dra hab. Mieczysława Stolarczyka

Promotor pomocniczy: dr hab. Katarzyna Czornik, prof. UŚ

W związku z decyzją Rady Naukowej Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z dnia 30.09.2021 o wyznaczeniu mnie na recenzenta w przewodzie doktorskim mgr Moniki Szynol w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauk o polityce, przedkładam niniejszą recenzję. Zgodnie z art. 13. Ust 1 *Przepisów wprowadzających ustawę - Prawo o Szkolnictwie Wyższym* oraz § 6, ust. 4 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 października 2015 w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora, przedłożona recenzja zawiera ocenę merytoryczną i metodologiczną, ze szczególnym uwzględnieniem kryteriów i wymagań stawianych rozprawom doktorskim. Na niniejszą recenzję składają się zatem następujące elementy: ocena czy przedłożona rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, czy wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W konsekwencji składają się na nią następujące części: ocena wyboru tematu, oryginalności rozwiązania problemu naukowego oraz znaczenia podjętej tematyki, ewaluacja celów pracy i hipotez badawczych, struktury rozprawy i przyjętej metodyki badań (obejmujące również krytyczne omówienie zawartości merytorycznej pracy), wreszcie ocena strony warsztatowej oraz konkluzje.

RR

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska obejmuje w swej części merytorycznej wstęp, sześć rozdziałów oraz zakończenie i zawiera się na 704 stronach. Część uzupełniającą stanowią: spis treści, spis zastosowanych skrótów, streszczenie, sześć aneksów, spis tabel i wykresów, oraz bibliografia.

Wybór tematu, oryginalność rozwiązania problemu naukowego oraz znaczenie podjętej tematyki

Punktem wyjścia rozważań podjętych w rozprawie pt. „Współpraca rozwojowa w polityce zagranicznej Polski w latach 1989-2020” autorstwa mgr Moniki Szynol jest dostrzeżenie zacieśniających się współzależności pomiędzy donorami i beneficjentami w ramach różnorodnych form i wymiarów współpracy rozwojowej. Zacieśnianie partnerskich relacji pomiędzy tzw. państwami rozwijającymi się a tzw. państwami rozwiniętymi odzwierciedla współczesne trendy w stosunkach międzynarodowych, w tym w szczególności w ramach międzynarodowych aktywności pomocowych. Podjęta tematyka dotyka w konsekwencji bardzo istotnego fragmentu relacji międzynarodowych, w szczególności zaś koncentruje się na współpracy rozwojowej jako składowego elementu polskiej polityki zagranicznej na przestrzeni ponad trzech dekad.

Już we wstępie autorka dokonuje przeglądu ujęć definicyjnych współpracy rozwojowej oraz pokrewnych terminów (takich jak np., pomoc rozwojowa) obecnych zarówno w literaturze przedmiotu, jak również stosowanych przez najważniejsze organizacje międzynarodowe, czy obecne w dokumentach strategicznych definiujących cele, priorytety i paradygmaty polityki zagranicznej.

Oryginalność rozwiązania problemu naukowego wynika już z samego wyboru pola badawczego. Współpraca rozwojowa stanowi relatywnie nowe narzędzie w polityce zagranicznej Polski. Rzeczpospolita Polska zaliczana jest do grona tzw. wschodzących donatorów (*emerging donors*) i w konsekwencji analiza jej działań w tym zakresie stanowi o oryginalności podjętych badań. Tytuł rozprawy: „Współpraca rozwojowa w polityce

zagranicznej Polski w latach 1989-2020” sugeruje, iż cezura czasowa obejmuje okres od przełomu roku 1989, kiedy to Polska po raz pierwszy w powojennej historii mogła samodzielnie i suwerennie kształtować swoją politykę zagraniczną (z pewnymi odniesieniami do okresu sprzed 1989 roku), jednak koncentracja badań skupia się na okresie po 2004 roku, co związane jest z formalnym dołączeniem Polski do grona donatorów oficjalnej pomocy rozwojowej. Końcowa cezura czasowa uzasadniona jest nie tylko chęcią uwzględnienia jak najbardziej aktualnych wątków współpracy rozwojowej Polski, ale również zakończeniem okresu (2016-2020) wdrażania *Wieloletnich programów współpracy rozwojowej*. Całość analizy obejmuje więc długi okres działań w ramach współpracy rozwojowej, w tym w szczególności samą zmianę statusu Polski, która z odbiorcy pomocy rozwojowej stała się jednym z donatorów.

Odnosząc się do stanu badań nad problematyką podjętą w recenzowanej dysertacji, zaakcentować należy, że literatura przedmiotu dedykowana tej problematyce nie jest obszerna. Dotychczas nie dokonano kompleksowego opracowania ewolucji i pozycji współpracy rozwojowej w polityce zagranicznej Polski w tak szerokim zakresie czasowym. Wśród nielicznych monografii traktujących o zbliżonych zagadnieniach wymienić należy m.in.: B. Sobotka, *Tworzenie polskiego systemu pomocy rozwojowej*, Warszawa 2012 oraz B. Jankowski, *Udział Polski w międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju*, Warszawa 2015. Jednak cezura końcowa pierwszej z nich sięga 2011 roku i nie obejmuje kluczowej dla polskiej współpracy rozwojowej zmiany, czyli wejścia w życie 1 stycznia 2012 roku odpowiedniej ustawy, wprowadzającej m.in. zasadę wieloletniego programowania działań. Drugie z opracowań kwestie te już ujmuje, jednak zawarta w nim analiza chociażby priorytetowych kierunków polskiej pomocy jest niezwykle krótka i nie oddaje istoty współpracy z poszczególnymi państwami partnerskimi. Mamy więc w przypadku recenzowanej pracy do czynienia z pierwszą analizą, która podejmuje to zagadnienie w możliwie najszerszym horyzoncie czasowym.

Jednocześnie należy podkreślić, że temat wybrany przez magister Monikę Szynol wpisuje się w dyscyplinę nauk o polityce. Problematyka współpracy rozwojowej i szerzej polityki zagranicznej znajduje się w obszarze zainteresowania nie tylko politologów, ale również przedstawicieli innych dyscyplin, takich jak socjologia, historia, prawo, geografia czy ekonomia. Zakotwiczenie pracy w literaturze o tak interdyscyplinarnym charakterze przyniosło pożądany efekt synergii, umożliwiając bogatą, wielowymiarową i wieloaspektową analizę.

Wybór tematu recenzowanej rozprawy doktorskiej, określony jej tytułem, należy ocenić pozytywnie, tak pod względem znaczenia samego tematu, jak i pod względem jego ujęcia.

Cele pracy i hipotezy badawcze

Zgodnie z deklaracją autorki, celem rozprawy jest przedstawienie istoty i ewolucji współpracy rozwojowej w polityce zagranicznej Polski na przestrzeni lat 1989-2020, oraz analizę znaczenia pomocy i współpracy rozwojowej w obszarze zewnętrznej aktywności państwa. Tak ogólnie zdefiniowany cel obejmuje *de facto* szereg celów szczegółowych, w tym między innymi analizę zewnętrznych i wewnętrznych uwarunkowań współpracy rozwojowej, motywacji, interesów, jak również przejawów stosowania współpracy rozwojowej w konstelacjach bilateralnych i multilateralnych. W konsekwencji autorka identyfikuje główne narzędzia współpracy rozwojowej jako narzędzia *soft power* w polityce zagranicznej Polski, co prowadzi ją ostatecznie do określenia czynników wpływających na efektywność tego instrumentu. Biorąc od uwagę nacisk jaki został położony w zakończeniu rozprawy właśnie na ten ostatni aspekt - efektywność polskiej współpracy rozwojowej – należałoby się zastanowić nad podniesieniem rangi tego wątku w hierarchii zaprezentowanych celów badawczych. Tym bardziej ze względu na obecność tego wątku w postawionych pytaniach badawczych i w zaprezentowanych hipotezach.

Wiodąca teza badawcza została sformułowana przez autorkę w sposób następujący: „Pomimo zwiększającego się znaczenia współpracy rozwojowej w polityce zagranicznej Polski, tj. zwiększania wolumenu oficjalnej pomocy rozwojowej, budowy prawno-instytucjonalnego systemu współpracy rozwojowej oraz ukształtowania koncentracji geograficznej i specjalizacji tematycznej donatora, jej wpływ na realizację celów polityki zagranicznej państwa oraz osiągnięcie priorytetów globalnej agendy rozwojowej, wyrażonych w Milenijnych Celach Rozwoju (na lata 2000-2015) i Celach Zrównoważonego Rozwoju (na lata 2016-2030), jest ograniczony.” (str. 8). Taka konstrukcja centralnej tezy pracy sugeruje, iż analiza dotyczy przede wszystkim efektywności współpracy rozwojowej, jako elementu

polityki zagranicznej RP. Następnie autorka przedstawia aż siedem tez szczegółowych, które nawiązują do tezy głównej i pozostają z nią w logicznym związku. Wiele z nich ma jednak charakter *stricte* opisowy i nie ma ambicji wyjść poza funkcję deskryptywną (np. „Współpraca rozwojowa, realizowana m.in. poprzez udzielanie pomocy rozwojowej, może przynosić korzyści wszystkim uczestniczącym w niej stronom, stanowiąc zarówno narzędzie niwelowania dysproporcji w rozwoju społeczno-gospodarczym beneficjentów, jak i instrument soft power polityki zagranicznej donatorów, służący osiągnięciu postawionych przez nich strategicznych, politycznych i gospodarczych celów”. Zaledwie kilka z nich przejawia cele eksplanacyjne (np. „Główną barierą efektywności realizowanej przez Polskę współpracy rozwojowej – zarówno w odniesieniu do osiągnięcia celów polityki zagranicznej państwa, jak i dążeń do zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego państw rozwijających się – pozostaje czynnik finansowy.”). Tezy te w różny sposób traktowane są również w poszczególnych częściach pracy. Podczas gdy jedne z nich znajdują odzwierciedlenie w strukturze pracy i są przedmiotem pogłębionej analizy, inne traktowane są w sposób nieco mniej istotny.

Struktura rozprawy i przyjęta metodyka badań

Rozprawa Pani mgr Moniki Szynol składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów oraz zakończenia. Ogólna struktura pracy ma charakter chronologiczno-problemowy i koreluje z postawionymi pytaniami badawczymi.

Rozdział pierwszy stanowi wprowadzenie do tematyki współpracy rozwojowej, pojmowanej jako narzędzie zewnętrznej aktywności państw. W rozdziale tym autorka wyjaśnia najważniejsze kategorie z zakresu analizy polityki zagranicznej, takie jak jej uwarunkowania, interesy, cele, funkcje czy środki i metody, oraz – szerzej – pojęcie i istotę współpracy rozwojowej. W tej części zaprezentowana została również klasyfikacja typów pomocy rozwojowej i współpracy rozwojowej oraz klasyfikacja stosowanych przez donatorów instrumentów pomocowych. Rozdział podsumowuje analiza ujęć współpracy rozwojowej z

perspektywy realistycznej i neorealistycznej, liberalnej i neoliberalnej, konstruktywistycznej oraz globalistycznej. Na uwagę zasługuje podkreślenie, iż jest to jeden z nielicznych fragmentów pracy, który dotyka teoretycznych interpretacji współpracy rozwojowej. Drugi rozdział koncentruje się na wynikających z ewolucji międzynarodowego systemu pomocowego uwarunkowaniach zewnętrznych podejmowanej przez Polskę współpracy rozwojowej. Rozdział trzeci bada uwarunkowania wewnętrzne realizowanych przez Polskę działań pomocowych. W rozdziale czwartym analizowana jest ewolucja statusu Polski w międzynarodowym systemie pomocowym. W tym kontekście wyróżnione zostały trzy, główne fazy uczestnictwa Polski we współpracy rozwojowej, omówione w poszczególnych podrozdziałach. Pierwsza obejmuje okres od 1989 roku do 2004 roku, kiedy to państwo było przede wszystkim odbiorcą wsparcia oferowanego przez międzynarodowe organizacje finansowe, donatorów rządowych oraz Unię Europejską. Faza druga rozpoczęła się 1 maja 2004 roku, kiedy to Polska – przystępując do Unii Europejskiej – formalnie dołączyła do grona donatorów międzynarodowej pomocy i rozpoczęła kształtowanie własnego systemu współpracy rozwojowej. Pierwszym działaniem w tym zakresie było przyjęcie w końcu 2003 roku *Strategii polskiej współpracy na rzecz rozwoju*. Faza trzecia rozpoczęła się w 2012 roku i skoncentrowana została na identyfikacji roli Polski w międzynarodowym systemie współpracy rozwojowej oraz kreacji specjalizacji geograficznej i tematycznej prowadzonych w tym obszarze działań. Kolejny, piąty rozdział skupia się na dwustronnej działalności pomocowej Polski zwłaszcza w dwóch aspektach: priorytetów geograficznych, czyli uwarunkowań wyboru państw partnerskich, jak również specjalizacji tematycznej, czyli przesłanek wyboru sektorów, w ramach których polskie wsparcie jest udzielane. Ostatni z rozdziałów bada charakter zaangażowania państwa w wielostronną działalność pomocową. Całość pracy podsumowuje zakończenie, prezentujące wnioski z analizy problematyki podejmowanej w poszczególnych rozdziałach. Najważniejszym elementem podsumowania są również wyniki przeprowadzonej analizy SWOT, tj. mocnych i słabych stron polskiej współpracy rozwojowej, a także szans i wyzwań stojących przed nią w kolejnych latach, zwłaszcza w obliczu podjętych na forum międzynarodowym zobowiązań. Mogą one być wykorzystane w charakterze rekomendacji dotyczących zwiększania efektywności polskiej współpracy na rzecz rozwoju.

O ile analiza SWOT niewątpliwie służy identyfikacji mocnych, słabych stron oraz szans i zagrożeń/wyzwań polskiej współpracy rozwojowej, tak w nieco mniejszym stopniu

przyczynia się do odpowiedzi na postawione kluczowe pytania badawcze, czy odniesieniu się do zaprezentowanych we wstępie tez.

Wydaje się, iż dalszej eksploracji naukowej wymagałoby ustalenie przyczyn występowania tak zdiagnozowanych słabych i mocnych stron współpracy rozwojowej Polski, jak również konsekwencji ustalonych szans i zagrożeń. Analiza eksplanacyjna, która pozwoliłaby wyjaśnić determinanty oraz dynamikę tych czynników, reprezentowałaby nie tylko istotną wartość naukową, ale również znaczący potencjał użyteczny.

Największym deficytem przedstawionej do recenzji rozprawy jest brak wyodrębnionej części teoretycznej i metodologicznej. Autorka zdecydowała się na przyjęcie rozwiązania polegającego na uwzględnieniu tych dwóch ważnych wymiarów analizy w rozbudowanym wstępie. Jednak samym rozważaniom teoretycznym poświęconych zostało stosunkowo niewiele miejsca. Przegląd literatury, który zamieszczony został na stronach 16-22 przypomina raczej spis bibliograficzny w formie narracyjnej niż krytyczną analizę literatury przedmiotu. Sama warstwa teoretyczna pojawia się w sposób przyczynkowy w poszczególnych rozdziałach, jednak nie mamy do czynienia z systemowym podejściem do rozważań teoretycznych, co rzutuje na ogólną percepcję całości analizy. Już we wstępie autorka deklaruje konieczność zastosowania paradygmatu realistycznego (neorealistycznego?) w swojej analizie. Nie poświęca jednak zbyt wiele miejsca na uzasadnienie swojego wyboru.

Przegląd zastosowanych metod sugeruje, iż autorka w poszczególnych częściach pracy posługuje się zróżnicowanym zestawem metod i narzędzi badawczych – od metody systemowej, poprzez instytucjonalno-prawną, aż po metodę decyzyjną. Należy podkreślić, iż analiza została przeprowadzona przede wszystkim jako *desk research*, a więc w oparciu o treść dokumentów sporządzanych przez organy administracji rządowej Polski oraz instytucje i organizacje międzynarodowe.

Merytoryczna ocena całości pracy pozostaje pozytywna. Autorka zdołała poszerzyć zakres dostępnej wiedzy naukowej w przedmiotowym obszarze. Zebrała wartościowy materiał w części badań empirycznych, dokonała krytycznej analizy danych i wyprowadziła wnioski nawiązując dialog z głównymi ustaleniami literatury przedmiotu.

Strona warsztatowa

Formalno-warsztatowa strona rozprawy nie budzi zastrzeżeń. Autorka przygotowała pracę, którą należy ocenić pozytywnie pod względem poprawności i stylistyki językowej. Mgr Monika Szynol, posługuje się żargonem naukowym adekwatnym z punktu widzenia podjętej problematyki.

Wykaz źródeł został uporządkowany i przygotowany w sposób poprawny. Poza kilkoma wyjątkami, nie budzi zastrzeżeń. Praca odnosi się do względnie bogatej bazy źródłowej. Autorka posługuje się głównie piśmiennictwem polsko- i angielsko-języcznym. Generalnie należy uznać, iż praca oferuje rzetelny przegląd literatury przedmiotu. W związku z rosnącą popularnością tematyki współpracy rozwojowej w badaniach różnych autorów, nie sposób przywołać w pracy i krytycznie zanalizować wszystkie dostępne prace. Poza tym, zastosowanie tzw. „aparatu naukowego” przez autorkę nie budzi zastrzeżeń. Udowodniła ona, że potrafi posługiwać się warsztatem badawczym typowym dla analiz politologicznych, czego wynikiem jest dojrzała koncepcyjnie praca naukowa.

Należy zwrócić uwagę, że niektóre skróty stosowane przez autorkę nie zostały w sposób adekwatny wprowadzone w treści pracy. Tzn. stosuje ona skróty pochodzące od angielskojęzycznego nazewnictwa, odwołując się w danej części pracy wyłącznie do polskojęzycznych odpowiedników. Przykład str. 2 – ODA – oficjalna pomoc rozwojowa... termin, który znany jest głównie z angielsko-języcznej literatury, występuje również w polskojęzycznej literaturze, z powodzeniem mógłby jednak zostać wprowadzony jako skrót OPR.

Mgr Monika Szynol przyjęła koncepcję rozbudowanego wstępu, w którym ujmuje m.in. podstawowe kategorie definicyjne, jednak przynosi to konsekwencję w postaci tego, iż np. artykułuje swoje cele dopiero na stronie 8, zaś omówienie pytań i hipotez badawczych ma miejsce dopiero na stronach 8-10, co oczywiście jest autonomicznym prawem autorki, jednak należałoby rozważyć - szczególnie w przypadku ew. decyzji o publikacji niniejszej rozprawy w formie książkowej – o „odchudzeniu” niektórych jej elementów, w tym w szczególności wstępu.

Konkluzja

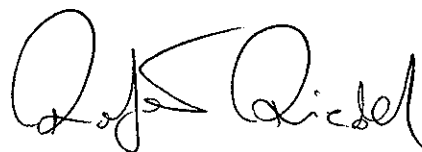
Zgodnie z normami zapisanymi w prawie o szkolnictwie wyższym oraz towarzyszącymi mu aktami wykonawczymi, rozprawa doktorska przygotowana pod opieką promotora powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Autorka przedstawionej do recenzji rozprawy podjęła się rozwiązania oryginalnego problemu naukowego. W swojej analizie odniosła się do ważnych prac w (zarówno polskiej jak i światowej) literaturze przedmiotu. Nieco słabszą stroną pracy stanowi zakotwiczenie jej w odpowiednim dyskursie teoretycznym. Jednocześnie autorka wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Końcowa ocena recenzowanej rozprawy, w świetle wykazanych powyżej jej mocnych i słabych stron, jest pozytywna. Rozprawa stanowi opracowanie wartościowe merytorycznie i przemyślane konstrukcyjnie. Jednocześnie autorka wykazała się sprawnością w stosowaniu odpowiedniego warsztatu naukowego. Pani mgr Monika Szynol podjęła się opracowania ciekawego i ważnego zarazem zagadnienia, jej analiza ma głównie wymiar empiryczny i zarazem praktyczny. Z przyjętego zadania badawczego wywiązała się poprawnie. Rozprawa została przygotowana w oparciu o wystarczający materiał źródłowy.

Konkludując stwierdzam, że przedstawiona rozprawa spełnia ustawowo określone kryteria i może być podstawą do dalszych czynności w przewodzie doktorskim mgr Moniki Szynol.

Opole, 17.12.2021

.....
dr hab. Rafał Riedel, prof. UO